

"Vlak u snijegu" u romanu i na filmu

Bartolić, Irena

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:418788>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-27**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

**UČITELJSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU
ODSJEK U ČAKOVCU**

Irena Bartolić

***VLAK U SNIJEGU* U ROMANU I NA FILMU**

Diplomski rad

Čakovec, srpanj 2022.

**UČITELJSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU
ODSJEK U ČAKOVCU**

Irena Bartolić

***VLAK U SNIJEGU* U ROMANU I NA FILMU**

Diplomski rad

Mentor rada:

izv. prof. dr. sc. Andrijana Kos-Lajtman

Čakovec, srpanj 2022.

Zahvala

Nije lako nabrojiti sve ljude koji su me podržavali i pomogli mi na mom putu da postanem ono o čemu sanjam, da postanem učiteljica. Veliko hvala mojim roditeljima Mirjani i Darku, sestri Diani, bratu Alenu, nećakinji Ivi, prijateljici Lei i mom dečku Petru koji su me motivirali, tješili, savjetovali, ohrabrivali, pomagali mi kad je bilo teško i bili uz mene od početka ovog dugog, ali lijepog putovanja. Hvala i mojim kolegicama Miši, Emi, Katarini i Anamariji, koje su mi ovaj period studentskog života učinile zabavnim, lakšim i obogatile moj život novim prijateljstvima. Hvala i Petrovim roditeljima, Renati i Željku koji su mi nesebično pružili smještaj kad mi je najviše trebalo i također bili tu za mene kad god mi je to bilo potrebno. Hvala svima, onima koji su ostali i koji će ostati, ali i onima koji su na ovom mom putu odlučili otići. Bez svih vas, ovaj životni uspjeh ne bi bio moguć.

Čakovec, srpanj 2022.

SADRŽAJ

SAŽETAK.....	1
SUMMARY	2
1. UVOD	3
2. <i>Vlak u snijegu</i> u kontekstu Lovrakova opusa	4
2.1. <i>Likovi i dječji kolektiv</i>	7
2.2. <i>Socijalna problematika</i>	9
2.3. <i>Uloga učitelja</i>	11
2.4. <i>Narativna i stilska obilježja</i>	12
3. Ekranizacija romana <i>Vlak u snijegu</i>	14
4. Komparativna analiza filma i romana	20
4.1. <i>Fabula</i>	20
4.2. <i>Likovi</i>	26
4.3. <i>Idejno-svjetonazorska razina</i>	28
5. Zaključak.....	30
6. Literatura.....	32
Prilozi	33
Autobiografska bilješka.....	34
Izjava o izvornosti diplomskog rada	35

SAŽETAK

Svrha ovog diplomskog rada jest usporediti roman Mate Lovraka *Vlak u snijegu* te istoimeni film redatelja Mate Relje iz 1976. godine. Roman *Vlak u snijegu* jedan je od najpoznatijih romana Mate Lovraka, a još je veću popularnost stekao kad je 1976. filmski adaptiran, za što je zaslužan redatelj Mate Relja. Film je iste godine na Filmskom festivalu u Puli osvojio nagradu publike „Jelen“ te je time odnio i titulu prvog filma za djecu kojemu je ta nagrada pripala. U romanu prevladava crno-bijela postava likova koja se jasno vidi i na filmu. Ljuban, dječak iz siromašne obitelji, okarakteriziran je kao junak, pošten, radišan, iskren i spreman pomoći svima. S druge strane tu je Pero, dječak iz bogataške obitelji, čiji je karakter čista suprotnost Ljubanovu. Roman ipak ne prati samo dvojicu dječaka, tu je, među glavnim likovima i Draga. Osim ovo troje đaka, roman prati cijeli njihov razred koji se, na prijedlog učitelja, pretvara u Zadrugu. Ista postava likova je i u filmu. Glavne ideje romana također su pronašle svoje mjesto i u filmu, a *Vlak u snijegu* postao je neizostavan dio školske lektire.

KLJUČNI POJMOVI: *Vlak u snijegu*, Mate Lovrak, roman za djecu, film za djecu, kolektiv

SUMMARY

The purpose of this thesis is to compare Mate Lovrak's novel *Train in the Snow* and the 1976 film of the same name by director Mate Relja. The novel *Train in the Snow* is one of Mate Lovrak's most famous novels and it gained even more popularity when it was adapted into a film in 1976, thanks to director Mate Relja. In the same year, the film won the „Jelen“ audience award at the Pula Film Festival, thus taking the title of the first children's film to which the award went. The novel is dominated by a black and white cast of characters that is clearly seen in the film. Ljuban, a boy from a poor family, is characterized as a hero, honest, hardworking and ready to help everyone. On the other hand, there is Pero, a boy from a rich family, whose character is the complete opposite of Ljuban's. The novel, however, does not follow only two boys, there is, among the main characters, Draga. In addition to these three students, the novel follows their entire class, which, at the suggestion of the teacher, turns into a Cooperative. The same set of characters is in the film. The main ideas of the novel also found their place in the film, and *Train in the Snow* become an indispensable part of school reading.

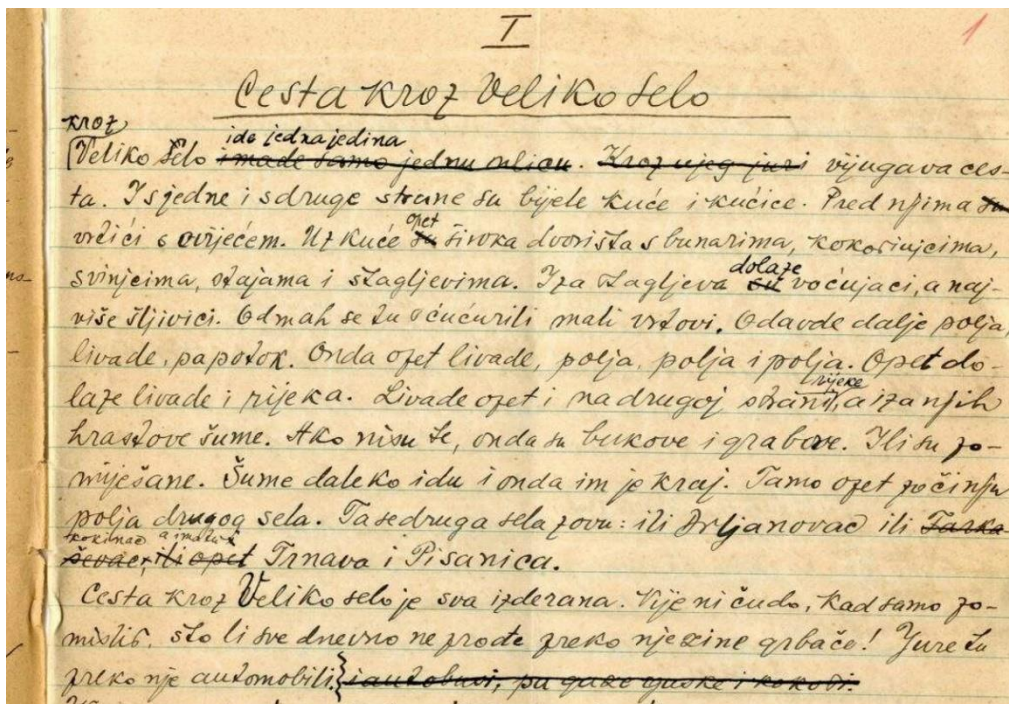
KEY WORDS: *Train in the Snow*, Mate Lovrak, children's novel, children's film, collective

1. UVOD

Vlak u snijegu jedan je od najpoznatijih romana Mate Lovraka. Za uspjeh i popularnost ovog romana zaslužan je i redatelj Mate Relja koji je odlučio snimiti film istoimenog naziva koji svoju radnju temelji na ovom romanu. Jednostavna, ali zanimljiva fabula s avanturističkim elementima te sam način pripovijedanja bili su kao napisani za filmski scenarij. Film je realiziran 1976. godine i od tada je, kao i roman, neizostavni dio školske populacije, a rado ga pogledaju i odrasli. Film, naravno, ne može biti apsolutna preslika romana jer je redatelj, kao i svi mi, čitajući roman, zamišljao likove i njihove (ne)zgode te je film podjednako plod Lovrakove fabule te Reljine mašte i kreacije. U ovom će se diplomskom radu proučavati i analizirati sličnosti i razlike između romana i filma *Vlak u snijegu* i to tako što će se prvo detaljno predstaviti književno djelo, a potom i filmsko djelo. Nakon detaljnog predstavljanja, slijedit će komparativna analiza filma i romana. Naglasak će biti i na likovima Pere i Ljubana koji se ističu u cijeloj *Zadruzi Ljubanovac*, iako bi se moglo reći i da je sama *Zadruga Ljubanovac* glavni junak ovog romana. Nakon komparativne analize uslijedit će zaključak.

2. Vlak u snijegu u kontekstu Lovrakova opusa

Mato Lovrak rođen je 8. ožujka 1899. godine u Velikom Grđevcu, a umro je 14. ožujka 1974. godine u Zagrebu. Pohađao je učiteljsku školu u Zagrebu te je nakon završetka školovanja radio kao učitelj u više škola, a među njima su škole u Kutini, Velikom Grđevcu, Velikim Zdencima i Klokočevcu. Počinje pisati za učiteljske listove, a prva njegova objavljena priča izlazi u Smilju pod naslovom „Strašan san“. „Već je njome nagovijestio temeljni stilski i tematski izbor – socijalni realizam u ruralnom okružju“ (Hranjec, 2004: 55). Poznati je hrvatski autor za djecu, a pisao je pripovijetke i romane. Svoju prvu zbirku pripovijedaka *Slatki potok*, Lovrak je izdao 1930. godine, a 1933. izdaje dva romana, *Družba Pere Kvržice* i *Djeca Velikog Sela*. Već ga je njegov prvi roman, *Djeca Velikog Sela*, proslavio 1933. godine. Danas je isti roman poznatiji pod nazivom *Vlak u snijegu*. Upravo je ovaj roman objavljen u nekoliko desetaka izdanja. Popularnost koju mu je roman *Vlak u snijegu* donio možemo pripisati i tome što je prvi hrvatski pisac koji je za glavne protagoniste odlučio uzeti djecu sa sela. Uz to, prikazao je realnu sliku djetinjstva i života na selu nasuprot bezbrižnosti i lagodnom, zaigranom životu djece koja dolaze iz grada (Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021).

Slika 1. Prva stranica rukopisa Mate Lovraka *Djeca Velikog Sela/Vlak u snijegu*¹

„Stoga se u svom stvaralačkom postupku Lovrak opredijelio za prikaz proživljenog iskustva vlastita djetinjstva, a posebice je kao učitelj i dobar psihološki opservator birao prikaz školske

¹ Arhivska građa – Osobni fond Lovrak Mato, Arhivska zbirka Hrvatskoga školskog muzeja, inv. br. 4503.

djece, jer je takva tematika predstavljala upravo one psihološke situacije koje je izvrsno poznao“ navodi Hrvojka Mihanović-Salopek (Mihanović-Salopek, 1997: 8). Sve to možemo vidjeti i u romanu *Vlak u snijegu* jer su glavni protagonisti upravo djeca sa sela. Kako znamo da je Lovrak bio učitelj, te da je i sam jednom prepričao zgodu koja ga je zadesila kad je sa svojim učenicima zapeo u nanosima snijega, vidimo da pripovijeda o situacijama koje dobro poznaje.

Kako navodi Mihanović-Salopek, cijeli se Lovrakov opus može podijeliti kroz tri odrednice tematsko-izražajne zaokupljenosti. Ono što se može opaziti u romanu *Vlak u snijegu*, svakako je seoska sredina u koju Lovrak smješta radnju ovog romana. Upravo je ta seoska sredina prva odrednica autorove tematsko-izražajne zaokupljenosti. Realno je ocrtao seosku sredinu i time dodatno naglasio svoju povezanost sa selom u kojem je odrastao te kojem se uvijek rado vraćao. To vidimo u rečenicama poput sljedeće: „Ideš li posred ceste kroz gornji ili donji kraj Velikog sela, čut ćeš već iz veće daljine prema sredini sela neki žamor sličan vrenju golemoga kotla, u kojem se kuhaju žganci ili pekmez“ (Lovrak, 1972: 5). Uz seosku sredinu, ocrtava i sliku škole za koju je, kao učitelj, također usko vezan. Navedeno se ogleđa u sljedećem prikazu: „No, kad se približiš, vidiš: to je velika bijela kuća. U njoj je škola. Kraj škole dvorište, u njemu djeca, đaka više od stotine. (...) Velika kuća, škola, najveća je i najljepša kuća u selu. Nije u svim selima ovakva. (...) Ovdje je škola lijepa, svijetla, i djeci bi moglo biti u njoj ugodno!“ (Lovrak, 1972: 5,6).

Druga odrednica Lovrakove tematsko-izražajne zaokupljenosti odnosi se na postupak pripovijedanja. Pripovijedanje je realistično, a pripovjedač je „sveznajući“. U sljedećem primjeru vidimo pripovjedača koji je sveznajući i opisuje situaciju kao da se ona stvarno dogodila ili se svakodnevno događa. Običnom, svakodnevnom radnjom, kao što je pranje sapunom svakog jutra, možemo se lakše uživjeti u samu situaciju jer nam ona postaje bliska, a samim time pripovijedanje postaje realistično.

A sada? Ljuban je pravi đak. Svako se jutro opere sapunom. Njega mati ne mora stisnuti među koljena, da ga oriba. Istina, sapun je skup i treba skucati novac, da se kupi, ali Ljuban ne voli biti prljav. Miriše tako na ljubice. A Pero, on se pere jedanput u godini. Kad ga već natjeraju. A kod njih baš nije teško doći do sapuna, imaju oni više nego Ljubanovi roditelji. Ali Peru baš mnogo ne smeta nečistoća. (Lovrak, 1972: 9)

Treća odrednica Lovrakove tematsko-izražajne zaokupljenosti odnosi se na izražavanje socijalne i ideološke orijentacije likova kao i opisanog vremena i prostora. U sljedećim ćemo citatima vidjeti opise prostora i vremena, ali i autorovo izražavanje socijalnih i ideoloških

orijentacija likova. Opis prostora prikazan je ovim primjerom: „Ne miče li se grmlje tamo pokraj jame? Zna on, da se odmah uz put, usred najgušćeg grmlja nalazi duboka jama. U nju seljaci bacaju i zakopavaju uginulu stoku. Nađe se tamo ponekad čitav kostur konja“ (Lovrak, 1972: 13). U sljedećem ćemo navodu vidjeti orijentaciju dvaju likova, Ljubana i Pere: „Najmlađi su u nekoliko dana upoznali najveće. (...) Pero je bio grub, volio je pokazivati, kako je jači, znao ih tući i peckati te im otimati slatkiše i voće. Ljuban bi ih tad branio. On nije mogao gledati, kako netko upotrebljava silu. Zato su njega mališani voljeli, a Peru nisu“ (Lovrak, 1972: 19). Što se tiče socijalne orijentacije, ona je dobro prikazana u razgovoru Ljubanova i Dragina oca: „(...) -Jest, tako je, radimo cijelu godinu, radimo, a na kraju jedva koji dinar, još ostajemo i dužni za porez“ (Lovrak, 1972: 27). Isto vidimo i u razgovoru dvojice dječaka: „-Bolje da šutiš, Ljubane! Ala i jesi za domaćina! Bogac. Što ti je otac? Moj otac je načelnik, on može raditi što hoće. On može prodati i vaših pišljivih pet jutara zemlje, samo kad bi htio utjerati dugove“ (Lovrak, 1972: 50).

Prema Mihanović-Salopek (1997) Mato Lovrak je roman *Vlak u snijegu* strukturirao tako da djeci bude jednostavno, pitko štivo sa zanimljivom fabulom koje u sebi nosi zaplete pustolovne naravi. Ono što je djeci ovaj roman učinilo bliskim svakako su djeca kao glavni protagonisti, ali i svakodnevne situacije kao što su odlazak u školu, odlazak na izlet, igra i sva zbivanja iz dječjeg života. „U dvorištu Dragine kuće skupilo se mnogo malih i sitnih djevojčica i dječacića. Dugo su se prepirali što bi se igrali. -Da se igramo ovoga, da se igramo onoga“ (Lovrak, 1972: 10). Na taj način se djeca mogu poistovjetiti s glavnim likovima, a to im zasigurno budi želju za čitanjem ovoga romana.

Uz to, tu je i lik učitelja koji je djeci itekako poznat i bitan. Kako je i sam Mato Lovrak bio učitelj, ne čudi kako je lik učitelja „predstavljen kao bespogovorni autoritet, zaštitnik i savjetnik, gotovo kao otac“ (Hranjec, 2004: 88). U romanu *Vlak u snijegu*, učitelj je djeci predložio stvaranje zadruge, koju su oni naposljetku i osnovali. Dao im je slobodu u odabiru domaćina i raspodjele poslova, ali ipak, održavao je red, postavio osnovna pravila i „kontrolirao“ rad zadruge. Učitelj je učenicima davao smjernice kojih su se oni pridržavali, kad je bilo potrebno usmjerio ih je na pravi put i uvijek su mu se mogli obratiti za pomoć ili savjet. To, primjerice, vidimo u sljedećim navodima:

Jednoga je dana napolju bila gusta magla, a u sobi je gorjela ugodna magla. Đaci su se otkrivali od hladnoće, a učitelj je u četvrtom razredu pričao o tome, kako je naš narod u davna vremena živio u zadrugama, gdje je svaki član imao svoj dio rada, a svi su zajednički uživali njegove plodove. -

Vidite, djeco – rekao je đacima – zašto ne bismo pokušali nešto takvo. Hajde, da vidimo. Pretvorite razred u zadrugu. (Lovrak, Mato. 1972: 19)

Također, na dan izleta, kad su se đaci počeli okupljati ispred škole, nastala je prepirka koja je prestala odmah nakon što je došao učitelj, a to samo ukazuje na učiteljev autoritet: „A kad učitelj dođe, prekinu se prepirka i podrugivanje. (...) Za volju učitelja išli su kroz selo tiho (...)“ (Lovrak, 1972: 39).

Iako učitelj nije glavni protagonist romana *Vlak u snijegu*, on svakako ima značajnu ulogu. Nastoji stvoriti đачku zadrugu, zalaže se za kolektivizam gdje sve želje moraju biti usmjerene zajedničkom cilju. Ipak, on đacima prepušta biranje i glasanje za domaćina, daje im slobodu u izboru, prepušta im sve obaveze (Hranjec, 2004: 57).

2.1. Likovi i dječji kolektiv

„Lovrakovi mali junaci nisu idealna bića, nisu krotki jaganjci ni svijetli uzori, već obični seoski derančići sa svojim maštanjima, snovima, igrama, planovima, svađama, tučnjavama, strahovima i podvizima“ (Zalar, 1983: 25). Ipak, realističan opis koji prikazuje te likove u školi, igri, obitelji, na izletu, u radu i u pokretu, odnosno dinamici koja je karakteristična za dječji svijet, a posebno za svijet djece ruralne sredine, ne dopušta nam da prestanemo čitati. Opis likova, njihovi postupci, izgovorene riječi, osobine i emocije realno su prikazani kroz cijeli roman, a to ni ne čudi obzirom da je Lovrak roman pisao po događajima koji su se zbili njemu i razredu kojeg je vodio kao učitelj. Zalar tumači:

Zato i njegovi likovi nisu izmišljeni, nego su najčešće istrgnuti iz školskih klupa vlastitog razreda, naravno ne u doslovnom smislu, kao prototipovi. (...) Odatle prednost, ali i slabost njegova romanesknog umijeća: gotovo sve iznesene zgode nose dah zbilje, ali fabula je ponekad uska, ograničena, nedovoljno razvijena. (Zalar, 1983: 26)

Ipak, Zalar (1983) ističe da upravo ta jednostavna fabula koja opisuje svakodnevnu, realnu, uzbudljivu dramu dječjeg života, tjera čitatelja da uživa u zbivanjima, avanturama, humoru, iskrenim dječjim pogledima na svijet, njihovim postupcima; jednom riječju, da čitatelj uživa u fabuli. Lovrak je dugi niz godina radio kao učitelj, zato nas ne treba čuditi lakoća kojom opisuje dječje interese, osjećaje, strahove, težnje i strepnje. Iako likove ovog romana doživljavamo ozbiljno zbog njihovih namjera i postupaka, oni su i dalje zadržali svoju primarnu potrebu, a to je potreba za igrom. Prakticiraju, naravno, tradicionalne igre kao što su igre lovica i skrivača, a koriste i tradicionalne brojalice: „Tri mesara buhu klala,/Buha sim, buha tam,/Buha im utekla

van!“ (Lovrak, 1972: 10). Ulaze oni i u uloge odraslih, spominju njihove probleme, ali ni tu „ne zaboravljaju na igru, samo im se ona pretvara u ozbiljan, stvaralački posao (Zalar, 1983: 28)“.

Dječji kolektiv, to jest dječja družba, *Zadruga Ljubanovac*, glavni je protagonist Lovrakova romana. Iako se iz tog kolektiva posebno izdvajaju dva lika, lik Ljubana i lik Pere, roman zapravo prati zgrade i nezgrade cijele zadruge pa je čitava družba glavni junak romana *Vlak u snijegu*. Roman prati družbu od njihova nastanka, svađa, razmirica, mirenja, putovanja, nestašluka, (ne)zgoda pa sve do sloge. Zadruga djeluje kao cjelina i sve što se događa u romanu, događa se zadruzi samoj, njenim članovima. Iako se neki likovi ističu više od drugih, a situacije koje se prikazuju, ponekad se više odnose na pojedine likove nego na cijelu *Zadrugu Ljubanovac*, roman prati zbivanja koja se dešavaju cijeloj skupini, pa tako ni ne čudi Zalarov navod: „Zato kad čitaoci možda i zaborave poneki nedovoljno individualizirani lik, sigurno će se uvijek sjećati družbe kao cjeline“ (Zalar, 1983: 28).

Zadruga je nastala na poticaj učitelja. Naime, kad su Draga, Ljuban i Pero bili četvrtaši, učitelj im je na satu pričao o tome kako su se seljaci organizirali u zadruge. Svaki član zadruge imao je svoje zaduženje i tako je zadruga mogla funkcionirati i zajedno uživati u zajednički stečenim dobrima. Učitelj je htio razred pretvoriti u zadrugu kako bi i oni imali svoja zaduženja i raspodijelili poslove unutar razreda pa je učenicima predložio da pretvore razred u svojevrsnu zadrugu: „Vidite, djeco – rekao je đacima – zašto ne bismo pokušali nešto takvo. Hajde, da vidimo. Pretvorite razred u zadrugu. (...) Zašto da ja sve moram vama naređivati i nadzirati vas? Naučite sami da se složite u onome, što treba. Za nedjelju dana izabrat ćete domaćina ili predsjednika“ (Lovrak, 1972: 19).

Za domaćina zadruge izabran je Ljuban, no čitatelji i prije nego što su svi glasali za Ljubana saznaju da je Ljuban uredan i dobar, a njegova suprotnost je Pero. Pero je od samog početka ljubomoran na Ljubana, čak podmićuje ostalu djecu iz razreda i to ne samo da bi glasali za njega, već prije svega da glasaju protiv Ljubana (Balić, 2021).

Isprva je djeci bilo čudno biti dio zadruge, no kasnije su svi jedva dočekali sastanak zadrugara kako bi se jedni na druge potužili ili se pak pohvalili za učinjeno dobro djelo. Odnosi koji su vladali unutar zadruge postajali su sve jači i svi su ozbiljno shvatili to što su dio zadruge. Unutar zadruge uglavnom je vladala sloga, no bilo je i svađa. Kao glavni pokretači tih dvaju suprotstavljenih tendencija izdvajaju se likovi Ljubana i Pere. „Ljuban predstavlja ideal kolektivizma, a Pero postaje oživotvorenje egoističnog individualizma“ (Mihanović-Salopek, 1997: 10). Naime, kroz cijeli je roman Ljuban prikazan kao lik koji sve radi za dobrobit

zajednice. Ne gleda svoju korist, već teži ravnomjernoj raspodijeli poslova i dobara kako bi svim članovima u zadruzi bilo jednako ugodno. Nasuprot njemu je lik Pere. On isprva čini sve kako Ljubana ne bi izabrali za domaćina, a potom se suprotstavlja Ljubanovim idejama. Gleda na svoju korist i ostaje individua, dok ostali učenici spremno sudjeluju u aktivnostima *Zadruga Ljubanovac*.

Kroz cijeli roman proteže se crno-bijela postava likova, što bi značilo da imamo dva suprotstavljena lika, Peru koji je okarakteriziran kao loš lik koji isključivo gleda na svoju korist, i njegovu suprotnost Ljubana koji je kroz cijeli roman okarakteriziran kao dobar i pošten lik koji gleda na korist zajednice. Na samom kraju romana u prvi plan izbija odgojna funkcija koju je Lovrak podrazumijevao u dječjem romanu, imajući potrebu naglasiti preobrazbu negativnoga lika, to jest, prikazati kako dobro pobjeđuje, a negativni lik biva poražen te istovremeno, promijenjen, prihvaćen u zajedništvo koje vlada unutar zadruge.

Prema Mihanović-Salopek (1997) cijela priča o zadruzi osmišljena je na način da su likovi postavljeni u poučnu poziciju, a sloga koja vlada unutar kolektiva postavlja se kao uzor odraslima. U razdoblju između dva svjetska rata u kojem je socijalno-ekonomska situacija bila izrazito teška, Lovrak nastoji, pa makar i fiksijski, odgojno djelovati na djecu i mlade.

2.2. Socijalna problematika

U Lovraku se romanu *Vlak u snijegu* jasno vidi razlika između likova djece koji dolaze iz siromašnijih obitelji od onih koji dolaze iz imućnije obitelji. Socijalna problematika romana proizlazi iz toga što su „Lovrakova djeca uvijek produkt socijalnih odnosa odraslih i stoga je i njihov rivalitet djelomičan odnos određenih klasnih podijeljenosti“ (Mihanović-Salopek, 1997: 10). Kako bi nekako pokušao ujednačiti to što postoji klasna podijeljenost, Lovrak je siromašnu djecu uvijek stavljao u uloge pozitivnih i pametnih junaka, a negativni junaci koji uvijek nešto spletkare bili su iz redova imućnih obitelji. Isto potvrđuje i sljedeći navod:

U ovom romanu polarizacija osim toga služi da bi se naglasila i socijalna, što će reći ujedno i idejna suprotnost – pozitivni Ljuban sin je siromašnih roditelja, negativac Pero potječe iz bogataške kuće. Staleški odnosi prenose se, dakle, na djecu: Pero je zločest i razmažen upravo zato što živi u obitelji koja ima! Bogatstvo kvari zrela čovjeka a nekmoli dijete! (Hranjec, 2004: 63)

Ono što dodatno naglašava socijalnu problematiku jest i činjenica da je „poprište zbivanja Lovrakovih djela uglavnom selo“ (Hranjec, 2009: 366). Kao što je već i spomenuto, u razdoblju između dva svjetska rata vladala je izrazito loša ekonomska situacija, a sela su trpjela posljedice

agrarne krize koja je trajala do 1938. godine. Kako je roman nastao 1933., ne čudi da se te posljedice daju iščitati i u romanu. Djeci su tada siromaštvo i život u teškim uvjetima bili svakodnevnica. Teške socijalne prilike bile su prisutne u gotovo svim kućama u selu pa su djeca tako često bila željna hrane, točnije osnovnih prehrambenih proizvoda, nosili su odjeću i obuću koja im je bila nekoliko brojeva prevelika ili čak potrgana jer su odjeću i obuću nasljeđivali od starije braće. „Mnoga djeca, koja imaju stariju braću ili sestre, moraju nositi sve, što je starijoj djeci tijesno“ piše Lovrak (1972: 6). Roditelji su poštenim radom teško dolazili do novca, a i to malo što su dobili morali su dobro raspodijeliti. To vidimo u sljedećem navodu: „Tuži se jedan drugome, kako je došlo teško vrijeme. – Sve, što mi seljaci prodajemo, jeftino je dozlabora, a ono, što moramo kupiti, skupo je, da ne možemo nasmagati. – Jest, tako je, radimo cijelu godinu, radimo, a na kraju jedva koji dinar, još ostajemo i dužni za porez“ (Lovrak, 1972: 27). Djeca tako pomažu roditeljima u radu i prihvaćaju rad kao svoju svakodnevicu. Radne navike koje su djeca sa sela imala bile su u to vrijeme uobičajene.

A opet, kad je velik posao na poljima, treba dječja pomoć. Stric želi, da mu sinovac otrči u dućan, ujak šalje nećaka u trafikku po duhan, a tetka bi jela ribu za post. (...) Kum se opet nada, da će njegov kumić katkad pripaziti i na njegove krave na paši. I tako trči onamo, pomozite ovdje, a djeca bi se htjela igrati. (Lovrak, 1972: 6)

Te iste radne navike ujedinile su zadrugare kad je vlak zapeo u snježnim nanosima. Rad koji je djeci bio svakodnevnica, udružio je malene zadrugare i tako su oni, bez razmišljanja, razgrtali snijeg kako bi pomogli odraslima. „Grabe male dječje ruke suhi i žilavi snijeg i odbacuju ga, da se sve praši“, stoji u romanu (Lovrak: 1972: 69). Svoje zadatke nisu zapostavljali ni u školi. Otkako je nastala *Zadruga Ljubanovac*, zadrugari su poslove unutar razreda podijelili na nekoliko zaduženja. Tako su reduše pazile da učionica bude čista i bez prašine, ložači su pazili da u razredu uvijek bude toplo, a imali su i nadzornike čistoće koji su pregledavali sve u razredu. Produkt socijalnih odnosa odraslih jasno se vidi u situaciji koja se dogodila u vlaku:

- Bolje da ćutiš, Ljubane! Ala i jesi za domaćina! Bogac. Što ti je otac? Moj otac je načelnik, on može raditi, što hoće. On može prodati i vaših pišljivih pet jutara zemlje, samo kad bi htio utjerati dugove! (...) – Što ti hoćeš, sram te bilo! Ljubanov je otac siromah, ali pošten a siromah je zato, što ga tvoj otac isisava.“ (Lovrak. 1972: 50, 52)

Jasno je da taj razgovor ne može biti plod dječje mašte niti se djeca sama mogu sjetiti izreći tako nešto. Djeca su to „upila“ od svojih roditelja. Slušali su razgovore kod kuće. Oni iz bogatijih obitelji slušali su kako su određene osobe nitko i ništa, kako imaju jako malo, kako su

u dugovima. Oni iz siromašnijih obitelji slušali su kako ovi bogatiji ne znaju ništa raditi, ali znaju iz svega izvući korist za sebe. To možemo iščitati u sljedećem navodu: „To su oni često slušali u svojim kućama, često su čuli, kako je taj i taj nitko i ništa, kako drugi neki ima samo toliko jutara, kako je neki nevješt i ništa ne zaradi, a drugi neki zna iz svega vući korist“ (Lovrak, 1972: 50).

Lovrak je i tome pokušao doskočiti tako što je fokus stavio na zadrugu i slogu koja vlada unutar nje same. Na kraju nije bilo bitno tko je siromašniji, tko bogatiji, čiji je otac na većoj poziciji i tko ima više. Djeca su sve što su imala prikupila kako bi, u slučaju potrebe, mogli ravnomjerno raspodijeliti hranu i odjeću među sobom. „Dobro. Za volju ovih, što me nagovaraju, ostat ću domaćin jedino u slučaju, da mi predate svu hranu, što je svaki još ima, i svu odjeću, koje neki imaju odviše, i tako pomognemo jedan drugome, da preživimo noć napolju“ (Lovrak, 1972: 55, 56). Iako je isprva bilo onih koji su se tome protivili, na kraju su svi djelovali u slozi i za dobrobit cijele zadruge. Pero koji je do samoga kraja bio sam za sebe i nije htio podijeliti svoju hranu i odjeću, na kraju se vratio u zadrugu, zadruga mu je oprostila i na kraju romana zavlada je sloga unutar svih zadrugara.

2.3. Uloga učitelja

„Simbioza Lovraka-pedagoga i Lovraka-pisca najjača je upravo u liku učitelja; razumljivo, jer je posrijedi autobiografski lik“, navodi Hranjec (2004: 57). Učitelj u romanu *Vlak u snijegu* jest lik na koji djeca gledaju s velikim poštovanjem, u njemu vide ne samo autoritet i zaštitnika već i pravog prijatelja kojemu će bez straha reći svoje tajne, zatražiti pomoć od njega, pojadati mu se. Učitelj se prezentira kao lik „koji će im se obraćati s dobrodušnošću, s vjerom u plemenitost njihovih namjera i čvrstim pouzdanjem u čistoću i poštenje njihovih činova i postupaka“ (Zalar, 1983: 29). Lik učitelja u romanu *Vlak u snijegu* nije u prvom planu, no toliko je dobro okarakteriziran i njegova je uloga toliko jasna i razumljivo opisana da je zasigurno jedan od važnijih likova ovoga romana. Iako se ne spominje često, njegovi su dijalozi s učenicima, kao i upute koje im daje, jasne, moćne, uvjerljive i pamtljive.

Također, o učitelju jedva da išta znamo. Ne znamo njegovo ime, ne znamo od kud dolazi i koliko je star. Ono što znamo jest da je oženjen, a u filmu i to da ima ćir. Iako ne znamo osnovne informacije o učitelju, znamo sve o njegovoj pedagoškoj dimenziji. Točnije, znamo kakav stav zagovara. Primjerice, prilikom biranja domaćina zadruge, učitelj naglašava učenicima da domaćin može biti i djevojčica jer djevojčice moraju imati ista prava kao i dječaci. Ima

kvalitetnu komunikaciju s učenicima, upućuje ih i usmjerava, prepušta im da sami riješe svoje probleme, no uvijek je tu ako ga zatrebaju. Po tome možemo zaključiti da se radi o pravednom, dobrom, uspješnom učitelju kojemu posao učitelja nije samo posao, već i poziv. Ono što je važno naglasiti jest to da lik učitelja „nestaje“ u najtežim trenucima i djeca su prepuštena sama sebi. To odsustvo učitelja doprinosi napetosti do samoga kraja. Ipak, djeca ne bi tako reagirala i postupala da ih učitelj nije prije dobro podučio i usmjerio ih na pravi put. Pa tako, iako ga nema, on je itekako prisutan tijekom cijelog romana/filma (Mudrovčić, Pavličić, 2014: 170).

Ako je istina da uspješna i poticajna nastava ovisi, uz dobru pripremu, jednako i o osobnosti i trenutnom nadahnuću učitelja, Lovrak je znao iskazati svoju osobnost, ali je i namjerno potisnut u trenucima kad mu je bilo važnije da do izražaja dođe djetinja mašta, karakter, sposobnost i volja njegovih đaka. (Zalar, 2000: 185)

2.4. *Narativna i stilska obilježja*

Vlak u snijegu napisan je jednostavnom, djeci jasnom rečenicom koja za svrhu ima i pojačavanje napetosti. U svom romanu, Lovrak, točno zna koji su dijelovi važni i njih dodatno naglašava opisom. Kod njega nema dugih opisa krajolika na samom početku romana, pa je i to jedan od razloga zašto djeca vole ovaj roman. Ipak, ono što naglašava opisom, doista je važno i mora se istaknuti, a takvi opisi samo nas potiču na nastavak čitanja. Škola, kao važna ustanova i bitan dio dječjeg odrastanja, posebno je opisana. „Velika kuća, škola, najveća je i najljepša kuća u selu. Nije u svim selima ovakva. Ima i trošnih kuća, na kojima jedino ploča sa natpisom i larma djece odaju, da je to škola. Ovdje je škola lijepa, svijetla, i djeci bi moglo biti u njoj ugodno! Samo, kad bi uvijek znali zadaće i ne bi se plašili!“ (Lovrak, 1972: 6-7).

Kako su djeca iz ruralnog okružja, iz Velikog Sela, Lovrak naglašava i upućuje čitatelja u usmenu pjesmu i pučka vjerovanja toga kraja. Već na prvim stranicama romana, čitatelj se susreće s brojalicom „Tri mesara buhu klala,/ Buha sim, buha tam,/ Buha im utekla van“ (Lovrak, 1972: 10)., a djeca u igri svatova pjevaju i „Oj djevojko, draga dušo moja!“ (Lovrak, 1972: 11)., dok nešto kasnije, prije nego što se smjeste u vlak, počinju pjevati: „Zbogom, premila majko!/ Mi ćemo se dijeliti!/ Što ću ja jadan činiti/ Daleko od tebe?!“ (Lovrak, 1972: 39). Pučka vjerovanja prepoznaju se i u situaciji kad Draga tri puta pljune pred Ljubana.

U romanu se javljaju i poneki onomatopejski izrazi i to na mjestima na kojima se želi nešto naglasiti, kao primjerice uzbuđenje i opći metež. S prvom stranicom romana, javlja se onomatopeja. „-Puuu! Uu! Uh! Hii! Mrrrrmrrr! (...) Au! Annnn...Ooooj!...Daaaj!“ (Lovrak,

1972: 5). No, onomatopeja kao stilska strategija ne završava na prvoj stranici već se javlja i dalje: „Tratata! Tratata!“ (Lovrak, 1972: 11)., „Mau! Mauuu!“ (Lovrak, 1972: 13)., „Haj, haj! Ihajhaj!“ (Lovrak, 1972: 26)., „Hu! Hu!“ (Lovrak, 1972: 72). Onomatopejski izrazi se u romanu javljaju kad se nešto želi dodatno naglasiti, kao što je to primjer na početku romana. Naime, želi se naglasiti koliko su vika i žamor djece bili glasni, pa pripovjedač navodi: „Čuješ samo ovako: - Au! Annnn ... Ooooj!“ (Lovrak, 1972: 5). Koristeći onomatopeju, prikazuje nam situaciju koju opisuje još realnijom i živopisnijom.

Nadalje, Lovrak u romanu koristi poziciju sveznajućeg pripovjedača. Likovi se tako manje predstavljaju sami, a više to čini autor, to jest, sveznajući pripovjedač. On komentira događaje, opisuje ih, objašnjava zbivanja i predlaže razvoj.

Opisi su malobrojni, kratki, strogo funkcionalni; pripovijedanje je živo, a i temeljno pripovjedno sredstvo – dijalog, ne usporuje radnju nego je počesto u funkciji specifičnog, dinamičnog ritma: - Tužit ću te učitelju!-skoči Pero./ -Koga? Dragu?/ -Ne. Ljubana./ -Pa on nije prolio!/ Ipak je on kriv!/ On? Nije istina./ -Jest! Nije! Jest! (Hranjec, 1998: 48)

Roman *Vlak u snijegu* u sebi ima i neke elemente filmske fabule, što, između ostalih, u svom radu ističe Ines Balić:

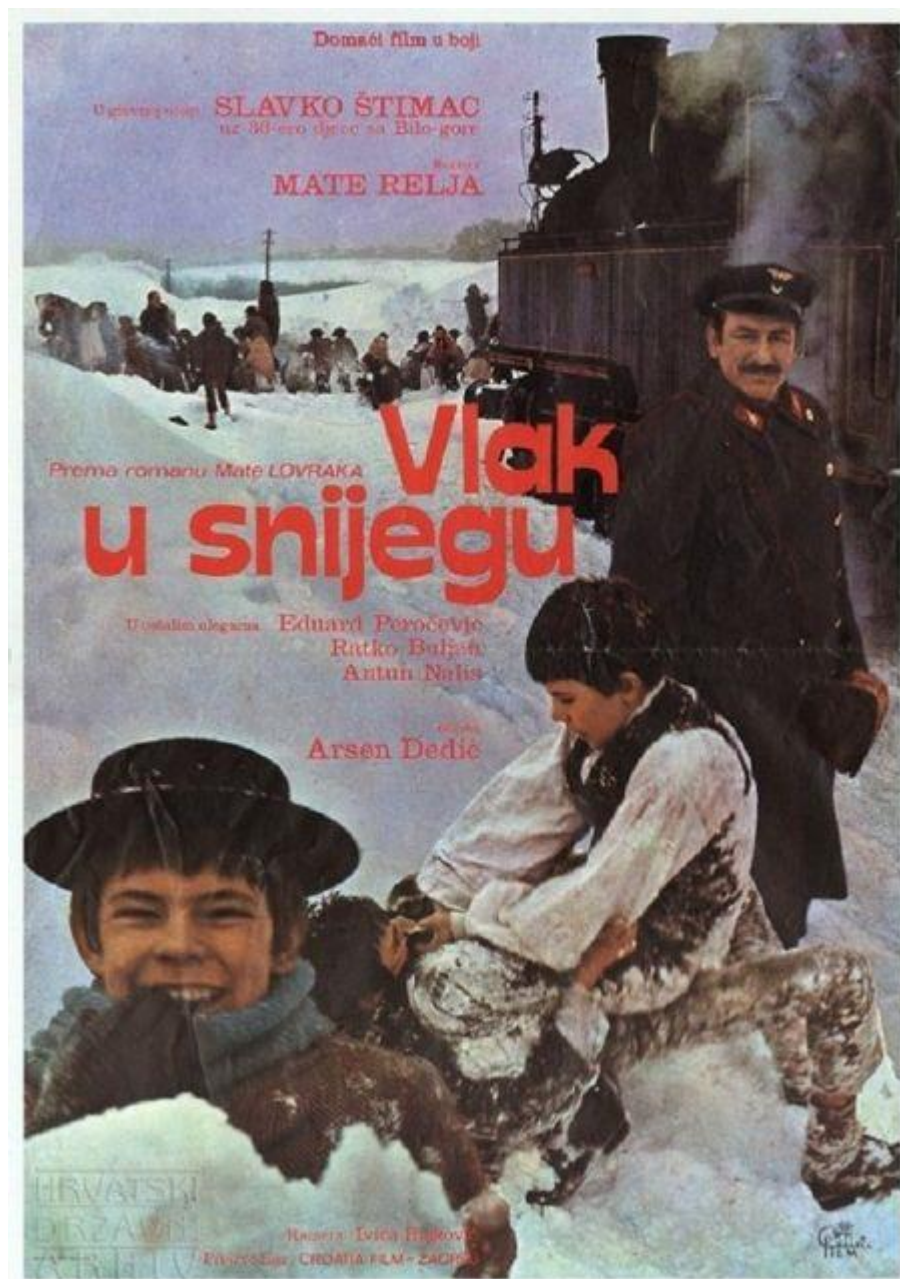
Djelo ima obilježja filmske fabule, kao što su total plan, dramatičnost i kratke retrospekcije. Total plan obuhvaća prikaz školskog dvorišta. Dramatičnost se pojačava Draginom bolešću, a retrospekcija se pojavljuje u situaciji opisivanja glavnih likova. S glavnim se likovima upoznajemo kroz prepričavanje svadbenog događaja. (Balić, 2021: 47)

Prema navedenom, može se zaključiti da su narativna i stilska obilježja Lovrakova romana jednostavna, prilagođena uzrastu za koje je roman namijenjen, a to je samo jedan od razloga zašto je *Vlak u snijegu* postao i ostao popularan među djecom školske dobi. „U Lovraka je, tako, rečenica glavni element u građenju njegove, već dosad u kritici naglašavane estetike jednostavnosti“, zaključuje Hranjec (2004: 65).

3. Ekranizacija romana *Vlak u snijegu*

Mate Relja rodio se 29. kolovoza 1922. godine u Šibeniku. Relja je diplomirao književnost na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, a svoju glumačku karijeru započeo je u vrijeme Drugog svjetskog rata. Autor je brojnih filmova, a među njima se našao i film *Vlak u snijegu*. Dakle, napravio je filmsku ekranizaciju istoimenog romana Mate Lovraka (Baza HR kinematografije, 2016). Sam naziv *filmska ekranizacija*, kako navodi Biškić (2015), podrazumijeva književni izvor kao uporište filmu jer je to u većini slučajeva tako. Od Lovrakovih su romana ekranizirani *Družba Pere Kvržice* i *Vlak u snijegu*. Roman *Vlak u snijegu* izdan je 1933. godine, a već u sedamdesetim godinama postaje jedan od hrvatskih klasika nakon filmske ekranizacije (Biškić, 2015: 10). Težak navodi: „Film je umjetnost. (...) Nov, samosvojan, izvoran svijet i osebujan doživljaj tog svijeta“ (1990: 11). Kako svaka umjetnost ima svoja izražajna sredstva, tako ih ima i film. Neka od izražajnih sredstava filma jesu: kadar, kut snimanja, boja, zvuk, montaža, scenografija, kostimografija, gluma, filmski plan. Hrvoje Turković (1988) navodi da dječji filmovi imaju dvije naglašene crte, a to su fabula i likovi. „Prva je u jednostavnoj, ekonomičnoj i vrlo preglednoj fabuli koja dominira filmskom organizacijom. Druga je u tome što su glavni likovi u dječjim filmovima gotovo po pravilu – djeca“ (Turković, 1988: 29). Kako radnja filma *Vlak u snijegu* prati radnju istoimenog romana, fabula je doista jednostavna, prilagođena dječjem uzrastu, a glavni likovi su zadrugari Draga, Ljuban i Pero. Kad se dogodi da je neko književno djelo filmski ekranizirano, nerijetko se postavlja pitanje o tome što je bolje, film ili knjiga. Ljubitelji filmova uvijek će zagovarati film, a ljubitelji književnosti će biti na strani knjige. No, ono što treba naglasiti na samom početku, jest to da su film i književnost različite umjetnosti koje postoje same za sebe, nezamjenjive su pa se stoga i ne mogu uspoređivati na način da biramo što je bolje. Mogu se uspoređivati na temelju nekih drugih kriterija, kao što su sličnosti i razlike u realizaciji određenih priča. To da su film i književnost različite umjetnosti i da jedno drugo ne isključuje tumači i sljedeći navod: „Što god tumačili pomodni teoretičari, književnost će uvijek postojati, dokle bude čovječanstva. Čovjeku je potrebna mašta, promišljanja o dobru i zlu, ljepoti i nakaznosti. I tu ulogu književnosti ništa ne može zamijeniti“ (Krlježijana). Dakle, film i književnost su umjetnosti za sebe i koliko god dobro filmski ekranizirano književno djelo bilo, film nikad ne može doslovno zamijeniti knjigu (i obratno).

U ovom će se poglavlju govoriti o romanu *Vlak u snijegu* koji je filmski ekraniziran. To da je roman filmski ekraniziran znači da je ekraniziran u obliku filma, a ne u obliku televizijske serije (Biškić, 2015: 11).

Slika 2. Plakat filma *Vlak u snijegu*²

Ljudi često misle da čitanje romana isključuje gledanje filma i obratno, no trebalo bi razmišljati na drugačiji način. To navodi Uvanović: „Dakle odnos književnosti i filma nije odnos isključivosti nego odnos uključivosti. Kao što čitanje drame ne isključuje posjet kazalištu radi gledanja predstave, tako i gledanje filmske adaptacije treba potaknuti na dopunjavanje praznih mjesta čitanjem predloška“ (Uvanović, 2008: 59). Pročitavši roman, dojam koji smo stekli o likovima, mjestu, vremenu i situacijama možemo samo upotpuniti gledanjem filma. Isto

² *Vlak u snijegu*. IMDb. <https://www.imdb.com/title/tt0076893/mediaviewer/rm969847297/>

tako, ukoliko prvo pogledamo film, čitanjem romana moći ćemo upotpuniti i bolje razumjeti samu radnju filma.

Tehnike koje se koriste prilikom filmske ekranizacije opisao je Giorgio Tinazzi. Tako se neki događaj može promijeniti, izbaciti ili dodati, a isto je i s likovima. Likovima se također mogu promijeniti zanimanja, karakter i slično. Drugačije scene, razgovori i mjesto radnje samo su neke od adaptacija koje se mogu uvesti prilikom filmske ekranizacije (Biškić, 2015: 14-15).

Čitajući, zamišljamo svijet koji ne postoji, svijet koji nije stvaran. Zamišljamo kako izgleda glavni junak, kako se oblači, što govori i kako u određenoj situaciji reagira. Stvaramo u svojoj glavi sliku osobe koja ne postoji i nemoguće je da dvije osobe, čitajući isti roman, zamisle isti lik. To je čar čitanja. Svatko od nas zamišlja lik zahvaljujući opisima koje nam autor ostavlja, a ipak, čitajući iste opise, ne možemo zamisliti dva potpuno identična lika. S druge strane, film radi upravo suprotno. U glavnu ulogu stavlja glumca koji je za sve gledatelje isti. Istog fizičkog izgleda, istih postupaka, reakcija i istog karaktera. Gledajući film, ne zamišljamo kako glavni lik izgleda jer je ulogu glavnog lika preuzeo glumac kojeg vidimo. Može se dogoditi da čitatelji ne mogu napraviti jasnu predodžbu o glavnom liku, a može se dogoditi i da gledajući film snimljen po romanu, gledatelj, koji je prije pročitao roman, bude razočaran jer nije tako zamišljao glavni lik (Lovrić, 2016: 11).

Roman *Vlak u snijegu* ima devet poglavlja koja nose sljedeće naslove: „Najveća kuća“, „Troje mladih s Jabukovca“, „Zadruga Ljubanovac“, „Dogovor“, „Izlet u grad“, „Vlak u snijegu“, „Dječje ruke“, „Ljuban i Pero“, „Ponoć“. Već u prvom poglavlju priča se o sukobu troje mladih s Jabukovca, a retrospekcijom se sukob objašnjava u drugom poglavlju. U filmu, kao i u romanu, radnja počinje retrospekcijom. Biškić navodi: „Kamera iz donjega raketusa promatra kako djeca iz triju različitih puteljaka skreću u jedan, a onda nastavljaju frontalno marširati prema publici, svaki u svoje vrijeme, u obliku kakva ratobornoga ljudskoga trokuta. Poletna glazbena pratnja daje ipak naslutiti da ljutnja neće biti dugoga vijeka“ (Biškić, 2015: 17). Glazba u filmu ima veliku ulogu. Ona je u filmu korištena na mjestima na kojima se željela istaknuti neka situacija ili se htio stvoriti neki ugođaj. U filmu *Vlak u snijegu* se pojavljuje prateća i prizorna glazba (Turković, 1988: 49). Prizornu glazbu primjećujemo u situacijama kad djeca pjevaju i mi to doista vidimo, a prateća je glazba kad se samo u pozadini čuje glazba, a ne vidimo od kuda ta glazba dolazi ni tko je izvodi. Glazba je jedan od filmskih elemenata, a u filmu *Vlak u snijegu* ima nekoliko pjevnih epizoda (Biškić, 2015: 22). Jedna od njih je ona u kojoj su zadrugari posjetili tiskaru i zborski otpjevali pjesmu *Kad se male ruke slože* u znak zahvalnosti uredniku časopisa *Smilje* što ih je proveo tiskarom i poklonio im najnoviji broj

časopisa. U tom je nastupu Ljuban imao i svoju solo točku koju je pratio zvuk tipki na pisačkoj mašini „koji se harmonično inkorporira u zbornu pjesmu (...)“ (Biškić, 2015: 22). Primjer prateće glazbe vidimo u sceni kad zadrugari spavaju u vagonu, a konduker i strojovođa ulaze u vagon i uzimaju hranu koju su im ranije ponudili zadrugari. Melodija koja dolazi iz pozadine je smirujuća, ugodna, a naglašava dobrotu koju zadrugari nose u sebi što se potvrđuje i kondukerovom rečenicom: „Eh, milina od djece“. Još jedan primjer ugodne, zaigrane melodije prati troje đaka u školu kad su još bili prijatelji, a ista ta melodija, pomalo „iskrivljena“ prikazuje sličnu scenu. Naime, troje đaka također korača prema školi, no ovog puta odvojeno. Korištenje iste melodije na drugačiji način u sličnim scenama prikazuje koliko je Relja dobro koristio ovaj filmski element. Nasuprot tom skladu, možemo primijetiti i korištenje glazbe za stvaranje napetosti kao što je to na samom početku filma. Naime, scena prikazuje gomilu snijega, a iz pozadine dopire dramatična, napeta melodija koja nam usredotočuje pozornost i nagovještava napetu radnju. Također, narodna nošnja i folklorna glazba koje se javljaju u filmu prikazuju povezanost sa seoskom sredinom i običajima (Uvanović, 2008: 214). Scena u kojoj Draga, Ljuban i Pero zajedno koračaju prema školi dobar je pokazatelj navedenog. Naime, đaci su u narodnim nošnjama i hodajući prema školi pjevaju pjesmu *Dobro jutro*.

Ono što čini razliku između filmske ekranizacije i romana jest to da roman započinje opisom škole, a u filmu je u uvodnoj špici smješten crni vlak na bijeloj, snježnoj podlozi. Vlada potpuni mrak, a jedina svjetlost koja dopire je ona iz nekoliko osvijetljenih prozora vagona. Odmah nakon uvodne špice slijedi scena u kojoj saznajemo da je Ljuban vođa zadrugara. Vlak je zapeo u snježnoj mećavi, a Ljuban se obraća zadrugarima: „Pazite, pazite zadrugari! U vagon, u vagon zadrugari!“. Dakle, fabula filma započinje iz središta drame – *in medias res*. Odmah se prikazuje scena u kojoj je vlak zameten snijegom. Tako nas Relja uvodi usred akcije i drame, u središnji problem, bez da nas je prije na to pripremio. „Dakako, takav početak, sa središtem stvari, nije svuda primjenjiv, i nije svagdje najbolji“ (Turković, 1988: 58). Ipak, Relja nam, upravo ovakvim pristupom, već od prve minute filma okupira pažnju i time dodatno naglašava dramatičnu radnju. Retrospekcijom se vraća u smireno, lijepo vrijeme u kojemu nema napetosti i ostavlja nas da čekamo ponovni prikaz ove napete scene.

Osim toga, odmah se primjećuje da su dodani likovi. U filmu su dvojica strojovođe i konduker, dok se u romanu nalazi samo jedan lik strojovođe i konduker. „Do sada je napetost potencirana već na dva mjesta – u prvoj sceni pripajanja dijelova željezne konstrukcije, a da ne znamo što se točno dogodilo i kamo su uopće putnici išli po takvome snijegu te u drugoj u kojoj saznajemo da djevojčici nije dobro“ (Biškić, 2015: 20). Osim toga, Ljuban je smješten u krupni

plan kad započinje obraćanje publici, što dodatno ističe njegovu važnost i daje nam naslutiti da je to važan lik koji trebamo zapamtiti i upoznati odmah na početku. „Kad redatelj želi izričiti je interpretirati psihološko značenje akcije, pokazat će u krupnom planu, izbliza, izraz lica nekog od likova“ (Turković, 1988: 61). Upravo to je Relja i učinio smjestivši Ljubana u krupni plan.

U romanu sveznajući pripovjedač govori što se to dogodilo između Pere, Drage i Ljubana: „Dogodilo se ovo usred ljeta one godine, kad su Ljuban, Draga i Pero imali zajedno osamnaest godina“ (Lovrak, 1972: 10)., dok se u filmu Relja koristi retrospekcijom i to prvo kad konduker kaže Ljubanu : „Pero tvrdi da ga ustvari ne trpiš zbog nekih starih računa.“, a onda se krupni plan smješta na Ljubanovo lice i Ljuban ruši četvrti zid³. Izravno se obraća publici govoreći: „Slušajte djeco, moju priču, pa presudite. Možda me gospodin konduker neće shvatiti, kao što nas odrasli ponekad ne razumiju, zaboravljajući da su i oni bili djeca.“ Ljuban počinje prepričavati te nas neprimjetno film vraća u doba kad se sve to dogodilo i kad Ljuban više nije pripovjedač, nego lik. Dakle, velika je razlika ta što u romanu imamo sveznajućeg pripovjedača koji nas u sve uvodi, a u filmu se u toj ulozi nalaze sami likovi.

Redatelj je, dakle, kronološku priču pretvorio u okvirnu pripovijest koja započinje problemom da bi se onda u retrospektivi aktivirala kronologija od mirnih dječjih dana na selu sve do trenutka kada se lokomotiva opet spaja na vagon (otprilike šezdeseta minuta od osamdeset koliko traje film) i zatim priča juri dalje prema oslobođenju vlaka iz snijega. (Biškić, 2015: 21)

U romanu, zadrugari dobivaju pismo liječnika iz grada koji poziva zadrugare da dođu pogledati higijensku izložbu. Osim higijenske izložbe, zadrugari su posjetili tiskaru, tvornicu suhomesnate robe i tvornicu čokolade te kino-predstavu. U filmu je to nešto drugačije. Zadrugari posjećuju Dolac, Gornji grad, Hrvatsko narodno kazalište i Zoološki vrt.

Možemo slobodno reći da nije bilo sumnje da će u film biti uvrštena epizoda u kojoj se djeca igraju svatova: jednako kao i u romanu, svirači imaju poklopce od lonaca i trgaju majčine bluze za barjak, djevojčice koje glume bake stavljaju brašno na kosu, suze izazivaju crvenim lukom, a pijanci nose boce s vodom. Sceni svatova u romanu je posvećeno cijelo jedno poglavlje dok u filmu ta scena traje oko sedam minuta. Zanimljivo je da su u romanu razrađena samo tri lika, a ostali se javljaju kao jedno dijete, jedan dječak, jedna djevojčica. U filmu sva djeca dobivaju imena, a javlja se i jedan komično-romantični par: Ivica i Marica (Težak 1999: 54 U Biškić, 2015: 22)

Mate Relja dobro je iskoristio i tehnički potencijal koji se ističe upotrebom toplo-hladnog kontrasta. Tamne boje u filmu korištene su za iskazivanje napetosti koje nastaju zbog vanjskih

³ ‘Rušenje četvrtog zida’ je termin za trenutak kada dolazi do neke vrste interaktivnosti između glumaca i publike, recimo kada se glumac obraća publici. (Huzjak, 2019: 46)

ili unutarnjih prepreka. Vanjske prepreke su hladnoća, noć i snijeg što je Relja odlučio prikazati tamnim tonovima. Unutarnje prepreke koje se također prikazuju tamnijim tonovima, a samim time ukazuju i na napetu radnju su scene u kojima Pero krade hranu od zadrugara ili scena u kojoj se on i Ljuban ganjaju vlakom. Svijetli prizori koriste se u prikazu zajedništva i sklada, a primjer toga je scena u kojoj troje đaka zajedno odlaze u školu ili ona u kojoj svi zadrugari zbornu pjevaju u tiskari (Biškić, 2015: 23).

Zaključno, redatelj, kao i svaki čitatelj, zamišlja i mašta čitajući neko djelo. Tako je i Mate Relja, čitajući roman *Vlak u snijegu*, maštao i zamišljao te svoja zamišljanja pretvorio u filmsko djelo, istoimeni film. Naravno, u romanu je prepoznao vrijednost, zadržao ideju i one karakteristike koje je smatrao korisnima za svoj film, dok je ostalo revidirao. Time nije umanjio vrijednost romana niti svog filma, već dodatno popularizirao roman, ali i svoj film.

4. Komparativna analiza filma i romana

4.1. *Fabula*

Fabula romana *Vlak u snijegu* zasniva se na istinitim događajima. Naime, roman *Vlak u snijegu* Lovrak je napisao inspiriran radom u školi. I sam je osnovao svojevrsnu zadrugu sa svojim učenicima u osnovnoj školi kad je s njima išao na izlet na kojem ih je nespremne uhvatila snježna mećava. Razmišljajući o tom događaju, shvatio je da to mora „staviti“ na papir i tako se rodila ideja o romanu *Vlak u snijegu* u kojem članove dječje *Zadruga Ljubanovac* također zahvati snježna mećava (Težak, 1993: 20).

Kako navodi Hranjec (1998), početak romana kao stvoren je za filmsko platno. Na početku romana, čitatelj dobiva uvid u total plan, a to je škola iz daljine. Kako se sve više i više približavamo, dolazimo do srednjeg plana u kojem se prikazuje školsko dvorište. „Kraj škole dvorište, u njemu djeca, đaka više od stotine“ (Lovrak, 1972: 5). Nakon srednjeg plana, slijedi blizi plan. Pomoću ovog plana upoznajemo troje djece iz Jabukovca. „Odande dolaze u školu tri mala đaka. Idu u prvi razred. Zovu se: Ljuban, Pero i Draga“ (Lovrak, 1972: 8). Nakon toga slijedi retrospekcija. U ovom romanu, retrospekcija je element koji nam pomaže da upoznamo Dragu, Ljubana i Peru te služi za smirivanje dramske napetosti. U romanu *Vlak u snijegu* sukobljeni likovi su Draga, Ljuban i Pero i to saznajemo već u prvom poglavlju:

Idu tako tri djeteta sa Jabukovca. Ista cesta vodi ih do škole. Ali zašto ne idu zajedno? (...) Djeca ne idu zajedno u školu, jer su se posvađala. Do groba mu neće oprostiti. Nikada! Crn joj je pred očima. Crnji od najcrnjeg ciganina. Ako vas baš zanima, ispričat ću vam zašto. Dogodilo se ovo usred ljeta one godine, kad su Ljuban, Draga i Pero imali zajedno osamnaest godina. (Lovrak, 1972: 9-10)

Vraćajući se u ljetu kad se ovo troje đaka još nije posvađalo, Lovrak smiruje dramsku napetost. Potom slijedi pripovijedanje o zgodama i nezgodama koje su zadesile đake, a koje nas vodi do vlaka koji ostaje zameten snijegom. Roman *Vlak u snijegu* počinje opisom škole koja se smatra najljepšom i najvećom kućom u Velikom Selu. Glavni protagonisti, Ljuban, Pero i Draga, dolaze iz Jabukovca, ali na putu do škole svako od njih je na svojoj strani jer su posvađani. Lovrak nas retrospekcijom vraća u ljetu prije svađe i objašnjava zašto su đaci posvađani. Djeca su se okupila i nakon dugih pregovora odlučila da će se igrati svadbe. Ulogu mladenke dobila je Draga, a Pero je trebao biti mladoženja. Sva su djeca sudjelovala u pripremama za vjenčanje Drage i Pere osim Ljubana. Vjenčanje se trebalo održati u Jarku gdje je cijelu povorku čekao dječak koji je dobio ulogu popa. Malom popu učinilo se kao da se

grmlje miče i od straha je pobjegao ususret svatovima. Iz grmlja se potom začulo mumljanje te je pola svatova pobjeglo, a pola ih se odlučilo približiti grmlju iz kojeg je ispala konjska lubanja. Odmah zatim su iz grmlja provirili Ljuban i dva dječaka. Draga je bila jako ljuta na Ljubana jer je zbog njega ostala bez mladoženje koji je pobjegao i jer je igra tako bila gotova. Ljuban joj na to pokazuje trojicu dječaka i govori da izabere novog mladoženju, no, ona je htjela njega. „Ja se još ne smijem ženiti. Veli moj tajo, da ću se ženiti, dok svršim vojsku!“ (Lovrak, 1972: 16). Nakon toga, troje je đaka iz Ljubanovca bilo razdvojeno na putu do škole. Prolazili su dani, a Draga, Ljuban i Pero postali su đaci četvrtog razreda. U školi su od svog učitelja učili o zadrugama i važnosti zajedništva pa ih je učitelj potaknuo da i oni osnuju zadrugu u svom razredu. Za zadrugu je trebalo osmisliti ime i izabrati domaćina i đaci su se ozbiljno prihvatili posla. Razmišljali su koga bi izabrali za domaćina, tko će biti dobar i pravedan... Pero je smišljao načine kako da pridobije ostale đake da izaberu njega.

Ako... ovaj... mene izaberete, dat ću vam dvije lijepe slike. (...) Kad bih ja bio domaćin, donio bih vam s mog tavana pun vrećenjak oraha i suhих šljiva, svima vama! (...) Išao je od klupe do klupe i davao: komu pero, komu komadić pisaljke, komu olovku, komu kuhano jaje. Svima je rekao: - Ja ne tražim da birate mene. Ali izaberite Stanka, a ne Ljubana! (Lovrak, 1972: 21)

Napokon je došao dan odabira domaćina. Pero je i dalje pokušavao podmititi ostale đake. U razred je ušao učitelj i govorio đacima da „kod nekih odraslih ima rđavih načina, podmićivanja i prinuđivanja, ali vi još jamačno niste pokvareni, ne vjerujem da toga kod vas ima“ (Lovrak, 1972: 22). Nakon učiteljevih riječi, đaci počinju mijenjati svoje mišljenje i počinju ismijavati Peru. Za to vrijeme, dok je Pero pokušavao podmititi ostale da glasaju protiv Ljubana, Ljubana nije brinulo tko će biti domaćin zadruge. On je ostao vjeran svojim vrijednostima i nije se mijenjao kako bi pridobio nečije glasove. U glasovanju se saznalo da je jedino Pero glasao sam za sebe jer je svoje ime napisao malim početnim slovom, a u užu izbor ušli su Draga i Ljuban. Ponovnim glasanjem, Ljuban je postao domaćin zadruge i sada je slijedilo smišljanje naziva zadruge. Odlučili su da će se zadruga zvati Ljubanovac, po njihovom domaćinu. Prvi sastanak zadruge Ljubanovac održao se u subotu popodne, a svi su ga s nestrpljenjem iščekivali. Svi osim Pere. On je odlučio ne dolaziti na dogovore, a pritom je davao lažne izgovore poput onoga da mu je tetka bolesna. „Poslije se saznalo, da je njegova tetka živa i zdrava te da i dalje ukuhava čaj u rakiji a ne u vodi“ (Lovrak, 1972: 29). Ljuban je sazivao sastanke zadruge na kojima su svi imali pravo izreći što ih muči, imaju li kakve probleme te je iste probleme nastojao riješiti. Ipak, ono što je bilo važnije na sastanku zadruge bio je poziv liječnika na higijensku izložbu. „I tako su odlučili otići osmog veljače vlakom rano ujutro prije zore“, navodi pripovjedač (Lovrak,

1972: 37). Napokon je stigao dugo očekivani 8. veljače i đaci su se, većina i po prvi put, ukrcali u vlak. Na vagon u kojem su bili smješteni napisali su „Zadruga Ljubanovac“. Dolaskom u grad, mnoge je prolaznike privukao natpis na vagonu, a još više vesela povorka djece. Posjetili su higijensku izložbu, tiskaru novina, tvornicu suhomesnate robe i tvornicu čokolade. Počeo je puhati jak vjetar i učitelj je čak odveo u stan gdje su morali čekati početak kino-predstave. Kad su već počeli gledati predstavu učitelju je pozlilo i odveli su ga u bolnicu, a djeca su ostala sama. Otpratili su ih do željezničke stanice i tamo su Ljubanu donijeli pismo. Pismom im se javio učitelj iz bolnice i poručio da će ostati u bolnici tri dana te da obavijeste njegovu suprugu o tome što se dogodilo. Posebno se obratio Ljubanu koji je tek sad morao pokazati i dokazati da je domaćin zadruga. Djeca se nedugo zatim smjeste u vagon i krenuše kući. „Njihova je zadruga prvi put sama i samostalna u svijetu sa svojim domaćinom“, pojašnjava pripovjedač (Lovrak, 1972: 49). Ljuban je davao upute i savjete svojoj zadrugi, no nisu ga svi slušali. Manji dio đaka okupio se oko Pere. Kondukter je pozvao Ljubana u hodnik i rekao mu: „Vidiš li, dječake, kako sporo vozimo!? Snježni nanosi prijete sve jače tako, da bismo mogli ostati preko cijele noći negdje nasred polja“ (Lovrak, 1972: 53). Ljuban je objasnio kondukteru da su u vagonu dvije skupine. Oni koji su uz njega, i oni koji rade nered, a okupljeni su oko Pere. Ipak, htio je dokazati kondukteru, ali i učitelju, da oni sami znaju riješiti probleme i da će sami sigurno stići kući. Kad je ponovo ušao u vagon zadrugara, dočeka ga je „rat“ i ne mogavši smiriti čak, odlučio je prepustiti mjesto domaćina nekome od njih. Na kraju odluči ostati na mjestu domaćina pod uvjetom da mu svi đaci predaju svu hranu i odjeću kako bi si međusobno pomagali u slučaju da ostanu u vagonu cijelu noć. Pero nije htio dijeliti svoju hranu te se usprotivio. „Dobro! Tko neće s nama u slogu, taj ne može biti zadrugar. Neka živi sam!“, govori Ljuban (Lovrak, 1972: 56).

Nakon toga, Ljuban uz kondukterovu pomoć odvoji Peru i čak koji su se njemu priklonili i svoju zadrugu u dva zasebna vagona. Zadruga je podijelila zaduženja, a imali su i poseban vagon za bolesnike. Vlak se našao u nanosima snijega, a kako bi se lakše probili kroz nanose, otkopčali su lokomotivu. U vagonima je bivalo sve hladnije i djeca odlučiše pomoći vlakovođi i kondukteru. Kondukter je učenicima u vagon donio kantu punu žara kako bi se na taj način djeca barem malo ugrijala, a Ljuban je zadrugu podijelio u skupine koje su se redovno izmjenjivale u bacanju snijega. U međuvremenu su djeca počela napuštati Perinu skupinu, a Draga je bila jako bolesna. Čuvši o Draginoj vrućici, Ljuban ju je odnio u drugi vagon u kojem je bilo toplije. Nakon puno truda i dječje sloge, napokon su se probili kroz nanose snijega. Svi su se vratili u Ljubanovu zadrugu osim Pere, on je ostao sam. Zadrugari su podijelili hranu,

najeli se i odlučili da je vrijeme za spavanje. Hladnoća i rad umorili su malene zadrugare i svi su zaspali. Pero je to odlučio iskoristiti i krenuti u potragu za hranom. Šuljao se kroz vagon kako ne bi probudio ostale zadrugare. Ipak, lakomost ga je koštala, pa je tako jedna naranča koju je uzeo, pala i zadrugari su se počeli vrpolti, a Ljuban se probudio. Pero je pričekao da se situaciji smiri pa tiho krenuo iz vagona, na što ga je Ljuban uhvatio za nogu i rekao: „Lopove jedan! Nesrećo!!“ (Lovrak, 1972: 79). Krenula je trka i vika Ljubana i Pere kroz vagone vlaka. Pero se uspio spasiti tako što je utrčao u WC i zaključao vrata. Ljuban ga je na prevaru izmamio iz WC-a pretvarajući se da je otišao iz vagona. Utrka se nastavila, a Pero je iskočio iz vagona u hladni i duboki snijeg. Ljuban, dobroćudan kakav je bio, izbavio je Peru iz snijega. Svađa se dalje nastavila, no Ljuban je odlučio otići u vagon gdje su ostali zadrugari mirno spavali, a Pero se pokajao i molio ga da ga prime nazad u zadrugu Ljubanovac. „Neću! Nikome ni riječi! Ti si, recimo, sam došao u zadrugu, i gotovo. Uvidio si, da si grijehio. Tako ćemo svakome reći“, govori Ljuban (Lovrak, 1972: 85). Ljuban je odlučio posjetiti zadrugare u bolesničkom vagonu. Pero je čvrsto zaspao, a zadrugari su odlučili da Pero ne pripada njihovoj zadruzi, uzeli su svoje stvari, otišli u vagon u kojem je bio Pero, a njega ostavili samog. Draga je ima vrućicu i djeca su davala svoju odjeću kako bi joj stavljali i mijenjali hladne obloge i time spustili povišenu tjelesnu temperaturu. Kako se vlak ponovo našao u snježnom nanosu, kondukter je došao priopćiti đacima da će ponovo trebati njihovu pomoć. Kako su svi bili zabrinuti za Dragu, bez razmišljanja krenuli su „kopati snijeg“ ne bi li se što prije izvukli iz snježne mećave. Uz vrijedne, složne i uporne dječje ruke, lokomotiva se probila kroz snježne nanose i djeca su sad napokon bila blizu svojih kuća. Kad su stigli na odredište, kondukter je u suzama ispraćao domaćina Ljubana. Roditelji su na stanici čekali svoju djecu, smještali ih u saonice i odlazili svojim kućama. Jedino Pero nije izašao iz vagona pa ga otac kreće tražiti. Pero je još spavao u vagonu, a kondukter pozove Perinog oca i pokaže mu gdje je njegov sin govoreći mu: „Prilično vam je nevaljalo dijete. Nije htio s drugom djecom u slogu, u isti vagon. On je morao biti nešto posebno!“ (Lovrak, 1972: 96). Ljubanov otac nije mogao doći po Ljubana, pa je Ljuban morao ići kući s Dragom, Perom i njihovim očevima. Kondukter je za Ljubana imao same riječi hvale, a o Ljubanovoj dobroćudnoj naravi govori i rečenica koju je kondukter rekao Draginom ocu: „To je čudo od djeteta! Stari bi se u njega mogli ugledati“ (Lovrak, 1972: 97). Kad su već sva djeca bila na putu prema svojim kućama, na stanici su u saonicama još uvijek čekali Ljubana. On je ostao zamišljen u vlaku. Napokon izađe iz vlaka, ukreca se u saonice i slatko zaspe. Po prvi put, nakon dugo vremena, tri su đaka s Jabukovca ponovo bili zajedno, vozeći se svojim kućama. „Eto, samom fabularnom niti Lovrak afirmira ideju kako zajednica i zajednička akcija djeluju pozitivno na asocijalne i egoističke pojedince“, ističe Hranjec (2004: 63).

Zbog samog načina Lovrakova pripovijedanja ne čudi da je redatelj Mate Relja prepoznao u romanu filmski potencijal i iskoristio ga za snimanje istoimenog filma.

Već na samom početku vidimo razliku između filma i romana. Naime, uvodna špica filma stavlja nas u samo središte radnje, a to je vlak koji je zahvatila snježna mećava. Radnja se nastavlja u vlaku, a onda, retrospekcijom, odlazimo u vrijeme kad su tri zadrugara, Ljuban, Draga i Pero, bili prijatelji. Djeca su odlučila da će se igrati svatova, Draga je izabrana za mladu i htjela je da njen mladoženja bude Ljuban. No, kao i u romanu, Ljuban govori da mora odslužiti vojsku i da se još ne može i ne smije ženiti. Mjesto mladoženje pripadne Peri. Kad su svatovi došli na mjesto na kojem se trebala održati ceremonija, Ljuban i još jedan dječak ih preplašiše ljubanjama životinja i igra svatova završava jer su se djeca razbježala kućama. Draga pljune pred Ljubana i ošamari Peru. Sljedeća scena koju vidimo je prikaz troje zadrugara kako dolaze s tri različita puta koja se spajaju u jedan. Za razliku od početka filma gdje koračaju zajedno i veselo pjevaju, ovog puta koračaju svatko za sebe. U školi moraju glasati za domaćina zadruga. I dok se u romanu ponavlja glasanje jer isti broj glasova odnose Draga i Ljuban, u filmu je pobjedu odmah odnio Ljuban s deset glasova i tako postao domaćin zadruga. Na sastanku zadruga učitelj učenicima dijeli časopis *Smilje* i govori im da ih uredništvo *Smilja* poziva da vide grad, tiskaru u kojoj se tiska *Smilje* i Zoološki vrt. U romanu zadrugari dobivaju pismo od liječnika za posjet higijenskoj izložbi. Također, u filmu zadrugari odlučuju da će se zadruga zvati Sloga, a prije puta saznajemo da je učitelju bilo loše te da ima čir. Zadrugare u gradu dočekuje novinar. Obilaze grad Zagreb, odlaze u tiskaru, na Dolac. U razredu je trideset i sedam učenika, a prebrojavanjem učitelj shvaća da nedostaju Ivica i Marica. Mate Relja nije pogriješio kad je dodao ovaj humoristični duo u postavu likova. Naime, kad ih policajac pronađe kako jedu jabuku ispod štanda na placu oni mu govore da su iz Velikog Sela i da ih je ovdje preko trideset na izletu, ali da se svi ostali zadrugari izgubiše. I ovdje imamo probijanje takozvanog četvrtog zida jer se Ivica direktno obraća publici-: „Kažite djeco gospodinu, govorimo li istinu ili ne?“. Nakon nekoliko trenutaka stanke slijedi Ivičino obraćanje policajcu: „Evo, sad ste čuli što kažu djeca“. Ono što je dodano u filmu jest scena u kojoj dječaci iz grada zadirkuju zadrugare zato što su došli sa sela, nazivaju ih pogrdnim imenima, a jednome su dječaku i glavu gurnuli u fontanu kad je ovaj pio vodu iz nje. Učitelj počinje dobivati napadaje čira pa zamoli novinara da odvede zadrugare u Zoološki vrt dok će on za to vrijeme malo predahnuti. Dok djeca uživaju u razgledavanju Zoološkog vrta, učitelja odvođe kola hitne pomoći, a novinar dobiva pismo koje prosljeđuje Ljubanu. Novinar je otpratio djecu do vlaka i oni krenuše svojim kućama. Vani sve jače i jače pada snijeg. Ljuban kao domaćin pazi da sve bude u najboljem

redu, no Pero mu se počinje suprotstavljati. Izbija svađa i tučnjava među zadrugarima koju Ljuban pokušava smiriti. I dok su zadrugari u tučnjavi, nitko i ne primjećuje da Draga ima vrućicu. Dolazi konduker i stišava djecu te smiruje situaciju. I u filmu, kao i u romanu, Ljuban je htio istupiti s mjesta domaćina Zadruga, no na kraju se ipak predomislio. Vlak je zapeo u nanosu snijega, a zadrugari su se podijelili u dva vagona. Oni koji su ostali uz Ljubana, ostali su u vagonu na kojem stoji natpis „Zadruga Sloga“, a one koji su bili protiv Ljubana i koji su se okupili oko Pere, konduker je smjestio u drugi vagon. Bolničarke premještaju Šimu u bolesnički vagon. U romanu također postoji bolesnički vagon, no ne znamo tko je poimence, osim Drage, u njemu. U vagonima postaje sve hladnije, a odbjegli se zadrugari polako vraćaju i mole Ljubana i ostale zadrugare za oprost. Konduker im donosi kantu žara kako bi se ugrijali dok se ne spoji lokomotiva. Dragino stanje postaje sve gore i Ljuban odlučuje da će pomoći u razgrtanju snijega i vlastitim rukama. Svi zadrugari bez razmišljanja otrče van i krenu razgrtati snijeg ne bi li što prije pokrenuli vlak i stigli svojim kućama. Lokomotiva se spojila s vagonima, a posljednji dječak koji je ostao s Perom vratio se zadrugarima. Svi su zadrugari zaspali, a konduker je ostao u vagonu kako bi pazio na njih. Nakon nekoliko trenutaka dolaze strojovođa i drugi konduker po hranu koju im je domaćin obećao, dok u romanu toga nema. Sljedećeg jutra Pero se probudio gladan i shvativši da nema ništa više za pojesti, odlučuje otići u vagon zadrugara i ukrasti im nešto hrane. Kad je vidio koliko hrane imaju zadrugari, lakom kakav je bio, odlučuje ponijeti što više. I dok se u romanu Ljuban probudio i vidio Peru nakon što je naranča pala na pod, u filmu se Ljuban budi netom prije pada naranče i kriomice prati Peru. Kad se Pero htio iskrasti, Ljuban mu je podmetnuo nogu i tu je započela trka i tučnjava po vagonima. Dječaci su iskočili iz vagona u hladni snijeg i tamo nastavili svoju tučnjavu. Za razliku od romana u kojemu se Pero zaključava u toalet, u filmu je taj dio izbačen, a Pero moli za oprost i povratak u Zadrugu kad su još bili vani u snijegu. Kad se htio vratiti u vagon, ostali zadrugari su čvrsto držali vrata kako ih on ne bi uspio otvoriti. To je također dodano u filmu. I dok je u romanu Pero ušao u vagon zadruga dok su ostali zadrugari još spavali, u filmu ga u vagon vraća konduker. Ljuban posjećuje bolesnu Dragu i moli vlakovođu da što prije krenu jer će u suprotnom njihova zadrugarka umrijeti. Dok vlakovođa krene proučavati zakone, Ljuban izlazi iz vagona i obraća se svim zadrugarima: „Zadrugari, ako ne pokušamo sami probiti snijeg, nestat će grijanja za jedan sat. Tko neće, ne mora, tko hoće, napolje!“ Ovog puta sva su djeca krenula golim rukama razgrtati snijeg, a s njima je bio i Pero. Kako su im ruke prozeble od tolikog snijega, Pero se sjeti da bi im tanjuri mogli pomoći u tome. Papirnati tanjuri dodani su rekvizit kojeg u romanu nema. Humorističan lik je vlakovođa koji, dok svi ostali razgrću snijeg, proučava propise ne bi li otkrio što im je činiti u ovoj situaciji. I dok su se u romanu zadrugari

izmjenjivali u smjenama za razgrtanje snijega, u filmu su svi zajedno, kao prava složna zadruga, uspjeli probiti snježni nanos i vlak je napokon krenuo prema njihovu Velikom Selu.

Draga, Ljuban i Pero pomirili su se još u vlaku i troje malih zadrugara ponovo postaju prijatelji. Film završava pjesmom „Kad se male ruke slože, sve se može, sve se može“. Jer doista, sloga, prijateljstvo, međusobno poštivanje i pomaganje ključni su za opstanak neke zajednice.

4.2. *Likovi*

Lovraku se zamjera idealiziranje likova (usp. Mudrovčić i Pavličić, 2014). Njegovi su likovi pametni, snalažljivi i rade poslove koje inače rade odrasli. U romanu se posebno izdvaja vođa skupine, Ljuban, ali i njegova suprotnost, Pero. „Čini se da je i čitav roman strukturiran tako da se istaknu dva glavna lika. Jedan je protagonist – Ljuban, drugi antagonist – Pero“ (Hranjec, 2004: 63). Iako se u romanu radi o skupini đaka koji na poticaj učitelja osnuju zadrugu i fabula prati (ne)zgone cijele zadruge, ipak se ističu Ljuban i Pero kao dva glavna lika. Ljuban je od samog početka opisan kao dobar lik. Iako on to ne traži, ulazi u sukobe s Perom. Pero je njegova suprotnost, dakle antagonist koji isključivo teži svojoj koristi i suprotstavlja se protagonistu Ljubanu. Ljuban gleda na dobrobit cijele *Zadruge Ljubanovac*, a Pero mu se suprotstavlja kroz cijelo djelo. Prvo, nagovarajući ostale da ne glasaju za Ljubana, a potom ne poštujući dogovore i pravila kojih su se svi ostali pridržavali. Sama postava likova je crno-bijela, a to je jasno vidljivo u likovima Ljubana i Pere. Ljuban je prikazan kao lik vođe, lik koji zna rješenje za svaki problem, spreman je pomoći i ništa mu nije teško, dobar je organizator, pravedan je, ozbiljan, radišan, nije osvetoljubiv i gleda na korist cijele zadruge. Lovrak zapisuje: „Domaćin Ljuban je prirodan, ni traga nekoj nadutosti. Pa nije on neki poglavar ili neka vlast, on je od svih izabrani predstavnik među jednakima“ (1972: 30). O njegovoj pak spremnosti pomaganju govori sljedeći navod: „Oprostite! Ja sam, možda, balavac, ali sam putnik! Ako vam budemo potrebni, pomoći ćemo vam, da se što prije izvučemo odavle“ (Lovrak, 1972: 65).

Ljuban nije svadljiv, pokušava sve riješiti na miran način, staložen je, ustrajan, brine se za druge, hrabar je, pametan, suosjećajan, dosjetljiv (Balić, 2001: 29).

O tome koliko su Ljubanove osobine kvalitetne govori i činjenica da je konduktor Lazić ostao iznenađen Ljubanovom pribranošću i spretnošću, hrabrošću i organiziranošću. „(...) Da pripazi na toga malog Ljubana! To je čudo od djeteta! Stari bi se u njega mogli ugledati. Treba ga othraniti. Čuda će stvarati još veća!“ (Lovrak, 1972: 97).

Također, pred sam kraj romana, Ljuban razmišlja o tome kako će se ubrzo ova sloga vratiti u svakodnevne nesuglasice i svađe. Samo razmišljanje o tome i činjenica koliko je zbog toga sjetan, govore o tome koliko je, iako još uvijek mlad, zrela osoba, iskrena, emotivna i nesebična, s velikom željom da potakne dobro u ljudima. O tome govori i sljedeći navod:

A sada? Sada? Kad je Draga zdrava, kad se svi poslije svih pretrpljenih muka sretno vraćaju kući? Zar već? Ta zar ne bi bilo ljepše dugo, dugo u tim dragim kućama na kotačima putovati svijetom u daleke nepoznate krajeve! Ali s ovom brzinom vlak će uskoro stići u Veliko selo. Ovi će vagoni ostati prazni i dalje putovati svijetom bez njih. A oni, sretni putnici, vratit će se u svoje kuće, bogatije ili siromašnije, razlikovat će se opet, bit će opet nesuglasica i svađa! (...) A zar nam ipak nije bilo lijepo ovdje u ovim malim kućicama, što su tople i svijetle, a ne miruju, nego lete, lete! Bili smo jednaki, bili smo složni, čak su se i naši protivnici poslije pridružili! (Lovrak, 1972: 94)

S druge strane, tu je lik Pere. On je, za razliku od Ljubana, prikazan kao dječak koji gleda isključivo na svoju korist, osvetoljubiv je, sebičan, svadljiv, neuredan, ljubomorani i zloban. „Bilo je u tim očima zavisti, zlobe, lakomosti i nemoćnog bijesa. Zato su tako čudno sjale. To su Perine oči“, stoji u romanu (Lovrak, 1972: 77).

Pero u ovom romanu utjelovljuje lik izdajice. Balić to objašnjava na sljedeći način: „Izdajice se na neki način udaljavaju od svojih družina, a razlozi njihovih udaljavanja su različiti. Ponekad se prepoznaju odmah na početku romana, no ponekad djeluju u družini jedno vrijeme pa se odluče otuđiti u koracima pothvata“ (Balić, 2021: 40). Pero se, svojevolumeno, udaljio od svoje družine, *Zadruga Ljubanovac*, a to da će on prkositi ostalima daje se iščitati već pri samom osnivanju zadruge i biranju domaćina jer je nagovarao druge da glasaju protiv Ljubana. Pero je od samoga početka bio ljubomorani na Ljubana i odmah se dalo naslutiti da se radi o dječaku koji je čista suprotnost Ljubanu. Lagao je, zadirkirivao mlađu djecu, podmićivao ostale učenike kako ne bi glasali za Ljubana, umišljen je i sklon vrijeđanju. U romanu, kao i na filmu, pokaje se i vrati se zadruzi.

Lovrak ovom polarizacijom želi naglasiti i socijalnu suprotnost među likovima. Ljuban je dijete siromašnih, ali poštenih roditelja. Pero je dijete iz imućne obitelji. Ako je istina da novac kvare ljude, onda ne čudi da je Lovrak negativne osobine dodijelio upravo djetetu iz bogataške obitelji, Peri. Takvim oblikovanjem likova i priče, Lovrak je htio izraziti svoj društveno kritičan stav i uvjerenja. Prikazujući likove tako kako ih je prikazao, ističući socijalnu problematiku, Lovrak želi naglasiti društvenu suprotnost. On je dijete sa sela i radnju svog romana smješta u ruralno okruženje s obzirom da se sam selom i njegovim problemima sretao i kroz vlastito življenje i rad. Iako ima velike simpatije prema ruralnoj sredini, on ju ne idealizira, već realno

opisuje situacije i probleme sela. Ono što je važno naglasiti jest to da Lovrak glavnu ulogu daje djeci, pritom zamjenjujući uloge odraslih i djece. Djeca u romanu „poučavaju starije, pružaju pozitivne primjere, superiorna su. (...) Među odraslima jedina autoritativna uloga pripada učitelju“, kako to zapaža Hranjec (2004: 71). Time nam pokazuje svoja uvjerenja u važnost učiteljskog poziva, kao i vjeru u dječje mogućnosti i sposobnosti. Lovrakove ideje i svjetonazori primjenjivi su i u današnje vrijeme kad je uspjeh u školi često predmetom izrugivanja, kad se učitelj ne poštuje, kad se rad ne cijeni, a dobrobit drugoga pada u drugi plan. Lovrak je jasno pokazao svoj stav i kako društvo, nažalost, funkcionira (Hranjec, 2004: 73). Karakterizaciji likova pridonosi i materijalna, odnosno socio-ekonomska situacija. O tome doznajemo na samom početku romana kad Lovrak prikazuje kako se Pero i Ljuban spremaju za školu. „(...) A kod njih baš nije teško doći do sapuna, imaju oni više nego Ljubanovi roditelji“ (Lovrak, 1972: 9). Kasnije doznajemo da ni Dragini roditelji nisu u dobrostojećoj situaciji. Naime, kad su Ljubana roditelji poslali u dućan po kvasac za kolač, prolazio je pokraj Dragine kuće i čuo razgovor svog i Draginog oca: „Tuži se jedan drugome, kako je došlo teško vrijeme. – Sve, što mi seljaci prodajemo, jeftino je dozlabora, a ono, što moramo kupiti, skupo je, da ne možemo nasmagati“ (Lovrak, 1972: 27).

Kad je zadruga s vlakom zapela u snijegu, dolazi do rasprave između Milana, sina općinskog načelnika koji je bio u Perinoj družbi, i Ljubana, u kojoj Milan naglašava kako je njegov otac načelnik, a Ljubanov otac i Ljuban sam, nitko i ništa. Naravno, to proizlazi iz samog kućnog odgoja i onoga što djeca čuju od svojih roditelja. Lovrak takvim razmiricama među likovima i samom takvom podjelom likova želi naglasiti društvene suprotnosti. Djeca iz romana pripadnici su određene socijalne sredine i njome su izravno uvjetovani. Većina seoskih ljudi živi siromašno, jadno, plaćaju velike poreze i jedva preživljavaju iz mjeseca u mjesec. Nasuprot njima - tu su i oni koji imaju mnogo više od njih, kao što je to Perin otac. „Jasno je, u takvoj sredini djeca – čiji roditelji imaju – razmeću se, bahate (slijede primjer starijih) i podmićuju, kako je pokušao Pero uoči izbora domaćina zadruge“, tumači Hranjec (2004: 64).

O dobrostojećoj situaciji Perinih roditelja svjedočimo i na samom kraju romana kad se djeca vraćaju u svoje selo, a Perin otac jedini dolazi saonicama, što ukazuje na njegov ekonomski status.

4.3. Idejno-svjetonazorska razina

Mato Lovrak zagovaratelj je pravde i kolektivizma. Ideje koje on želi istaknuti tiču se važnosti učitelja i ljepote života na selu. Učitelj je u romanu idealiziran, ima autoritet, ali i

prijateljski odnos s učenicima, pravedan je i ima važnu ulogu u odgoju i obrazovanju učenika. Iako nije fizički prisutan i ne spominje se mnogo, njegova važnost itekako je naglašena kroz roman i film *Vlak u snijegu*. Djeca u Lovrakovim romanima, itekako su svjesna neimaštine i socijalnih problema u društvu u kojem odrastaju.

Roman započinje prikazom škole. Škola je opisana kao najljepša i najveća kuća u selu. Opisuje školu na samom početku romana, čime se naglašava koliko je važna kao institucija, ali i kao ono što to mjesto sa sobom nosi. Učitelj djeci usađuje stavove o tome da su svi jednako vrijedni, da uvijek moraju biti pravedni i da se nikada ne smije koristiti sila, podučava ih životnim vrijednostima (Balić, 2021: 37).

Osim škole, Lovraku je važno selo jer je i sam bio dijete sa sela. Odrastao je u Velikom Selu, točnije, Velikom Grđevcu. Svoje je djetinjstvo proveo na selu, a kasnije je i kao učitelj radio u seoskoj sredini (Hranjec, 1998: 44). Upravo zato, radnju romana smješta na selo. Balić ističe Lovrakovu vezanost za selo: „U Lovrakovu se opusu vezanost za selo i seosku sredinu odražava u velikom broju romana kao mimetiziranje socijalno zapuštene i raslojene seoske sredine u kojoj se snažno osjeća podjela na bogate i siromašne. Novi su Lovrakovi socijalni elementi u romanima higijena i školovanje djece“ (Balić, 2021: 49). Podjela na bogate i siromašne koju Balić spominje vidi se, između ostalog, i u dijelu kad djeca skupljaju svu hranu koju su im roditelji spremili za put: „Neki, iz siromašnije kuće, ponijeli su bili manje i skromnije, a neki su ponijeli svega i svačega iz gazdinske kuće. Zadrugari su se morali izjednačiti“ (Lovrak, 1972: 57).

Roman završava mirenjem triju đaka nakon svih nedaća koje su ih zadesile. Učenička zadruga nosi važne poruke koje bi trebale biti primjer odraslama, a to su sloga, zajedništvo, empatija, iskrenost i međusobno pomaganje bez obzira na socio-ekonomski status. Ideja Lovrakova romana je naglasiti dobrotu, plemenitost i rad koji pobjeđuju sve nepravde, pa tako i one socijalne naravi (Brala Mudrovčić, Pavličić, 2014: 171).

5. Zaključak

Temeljem svega navedenog, moguće je zaključiti da su likovi dječaka i djevojčica u romanu i u filmu *Vlak u snijegu* likovi kakvi su potrebni i u današnjem svijetu. Vrijedni i marljivi, puni poštovanja prema odraslima, razvijenih radnih navika, pokazuju koliko su važne navedene kvalitete. Podjela likova na crno-bijele samo dodatno ukazuje na to koje su vrijednosti u životu zaista važne i koliko je važno, prije svega, biti plemenit i pravedan. Obično su odrasli ti koji usmjeravaju djecu i ukazuju im na važnost sloge, zajedništva, međusobne suradnje, dijeljenja i poštovanja. Lovrak je pak svojim romanom obrnuo perspektivu pa su upravo djeca bila ta koja su pomalo posramila odrasle. Pokazali su veliku slogu, zajedništvo, organiziranost i iskrenu dječju neiskvarenost kad je to najviše trebalo te su zajedničkim snagama izašli iz nevolje koja ih je snašla. Analizirajući roman i film *Vlak u snijegu* možemo uočiti određene motivske i ugođajne razlike, ali one nisu zastupljene u velikoj mjeri. Mate Relja djelomično je izmijenio fabulu kako bi što bolje povezo filmske elemente i smisleno ih spojio. To su već spomenute glazbene scene i dodavanje likova. Glazba se u filmu javlja češće nego što se pjesma motivski javlja u romanu, u filmu postoji čak nekoliko pjevnih dionica. Tako vidimo scenu u kojoj zadrugari pjevaju u znak zahvale uredniku časopisa *Smilje* i Ljubanovu solo točku, ali i dijelove filma u kojima se javlja prateća glazba kao filmski element. Glazba se u filmu javlja i za stvaranje napetosti, kao što je to na samom početku filma prilikom prikazivanja vlaka u snijegu, dok se u romanu glazba koristi za razigrane, vesele trenutke kao kada su zadrugari zbornopjevali u razredu. Osim glazbenih scena i dodavanja likova, postoje još neke razlike u prezentiranju priče između romana i filma. U filmu radnja započinje scenom vlaka, a u romanu opisom škole i školskog dvorišta. Također, u romanu je Zadruga nosila ime *Ljubanovac*, u filmu *Sloga*, a prilikom biranja domaćina, u filmu su svi (osim Pere) glasali za Ljubana, dok se u romanu glasanje ponavljalo jer su Ljuban i Draga imali podjednak broj glasova. Postoji razlika i u mjestima koje su zadrugari posjetili. U romanu su posjetili higijensku izložbu, tvornicu čokolade i suhomesnatih proizvoda te kino, dok su u filmu posjetili Zoološki vrt, tiskaru, kino i tržnicu. Još jedna razlika je u tome što u romanu, Pero ne pomaže u čišćenju snijega, a u filmu pomaže i upravo je on taj koji olakšava posao donijevši papirnate tanjure. Ono što je zajedničko filmu i romanu jest dječja igra svatova, biranje domaćina zadruge, Dragina bolest, ali i ideja koju su Relja i Lovrak iznijeli, a to je sloga, zajedništvo te dječja neiskvarenost i dobrota.

Glumci koji su utjelovili likove iz romana *Vlak u snijegu*, kao i scenografija i glazba, odlično reprezentiraju Lovrakove prizore, s čime je sukladna i ocjena publike i kritičara na jednoj od većih i popularnijih baza podataka o filmovima IMDb, a to je ocjena 7.8/10.

U završim minutama filma konduker započinje pjesmu- „Svakoj pruži, svakom brijegu, treba jedan vlak u snijegu“ – rekla bih da ovakav jedan vlak u snijegu, ovakva (dječja) sloga, rad, poštovanje prema drugima, međusobno dijeljenje i pomaganje trebaju svakom kraju, vremenu i društvu.

6. Literatura

1. Hranjec, Stjepan. *Dječji hrvatski klasici*. Školska knjiga. Zagreb, 2004.
2. Hranjec, Stjepan. *Hrvatski dječji roman*. Znanje. 1998.
3. Hranjec, Stjepan. *Ogledi o dječjoj književnosti*. ALFA d.d. Zagreb, 2009.
4. Lovrak, Mato. *Vlak u snijegu*. Biblioteka Vjeverica. Zagreb, 1972.
5. Mihanović-Salopek, Hrvojka. *Vlak u snijegu; Družba Pere Kvržice; Divlji dječak/Mato Lovrak*. Biblioteka CROATICA. Vinkovci, 1997.
6. Težak, Dubravka. *Vlak u snijegu i Družba Pere Kvržice Mate Lovraka*, U: *Ključ za književno djelo*. Školska knjiga. Zagreb, 1993.
7. Turković, Hrvoje. *Razumijevanje filma*. Grafički zavod Hrvatske u suradnji s Akademijom dramske umjetnosti u Zagrebu. Zagreb, 1988.
8. Uvanović, Željko. *Književnost i film: teorija filmske ekranizacije književnosti s primjerima iz hrvatske i svjetske književnosti*. Matica hrvatska, Ogranak. Zagreb, 2008.
9. Zalar, Ivo. *Dječji roman u hrvatskoj književnosti*. Školska knjiga. Zagreb, 1983.
10. Zalar, Diana. *Mato Lovrak kao učitelj suvremenih učitelja*. Ogranak Hrvatskog pedagoško-književnog zbora BBŽ. Bjelovar, 2005., str. 183-190.

Internetski izvori:

1. Balić, Ines. (2021). *Pojam kolektiva u dječjim romanima Mate Lovraka*. Diplomski rad, Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Čakovec.
<https://repozitorij.ufzg.unizg.hr/islandora/object/ufzg%3A2475/datastream/PDF/view>
(pristup: 14.05.2022.)
2. Baza HR kinematografije. (2016). http://hrfilm.hr/baza_redatelj.php?id=34 (pristup: 16.05.2022.)
3. Biškić, Ines. (2015). Filmske ekranizacije Lovrakovih i Kušanovih dječjih romana. *Hrvatski : časopis za teoriju i praksu nastave hrvatskoga jezika, književnosti, govornoga i pismenoga izražavanja te medijske kulture*, 13 (1), str. 9-43
<https://hrcak.srce.hr/158123> (pristup: 13.05.2022.)
4. Brala Mudrovčić, J. i Pavličić, N. (2014). *Romani Mate Lovraka u lektiri za razrednu nastavu*. Stručni rad. *Magistra Iadertina*, 9(1); str. 163-178. (pristup: 08.04.2022.)
<http://hrcak.srce.hr/137251>
5. Huzjak, M. (2019). *Probijanje „četrtoog zida“ kao interaktivni postupak suvremenog umjetničkog stvaralaštva*. *Metodički ogledi : časopis za filozofiju odgoja*, 27(1); str. 43-55. (pristup: 15.05.2022.) <https://hrcak.srce.hr/file/354552>

6. Krležijana. Leksikografski zavod Miroslav Krleža.
<https://krlezijana.lzmk.hr/clanak.aspx?id=1215> (pristup: 13.05.2022.)
7. Lovrak, Mato. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=37266> (pristup: 02.04.2022.)
8. Lovrić, S. (2016). *Filmska adaptacija književnog djela: uvod u teorijsku raspravu*. Diplomski rad, Filozofski fakultet sveučilišta u Zagrebu. Repozitorij filozofskog fakulteta u Zagrebu. (pristup: 15.05.2022.)
<http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/8636/1/Adaptacija%20kao%20adaptacija8.pdf>
9. Pulski filmski festival <https://arhiv.pulafilmfestival.hr/23-pulski-filmski-festival/index.html> (pristup: 10.03.2022.)
10. Film *Vlak u snijegu* redatelj Mate Relje. <https://gledalica.online/movies/train-in-the-snow/> (pristup: 10.03.2022.)
11. Internet Movie Database. <https://www.imdb.com/title/tt0076893/> (pristup: 13.06.2022.)

Prilozi

Slika 1. Prva stranica rukopisa Mate Lovraka Djeca Velikog Sela/Vlak u snijegu	4
Slika 2. Plakat filma Vlak u snijegu	15

Autobiografska bilješka

Zovem se Irena Bartolić, rođena sam 21.01.1998. godine u Koprivnici. Nakon uspješno završene osnovne škole upisujem srednju školu, smjer *Medicinska sestra opće njege* u Koprivnici, koju također uspješno završavam. Po završetku petogodišnjeg srednjoškolskog obrazovanja upisujem integrirani preddiplomski i diplomski Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, na Odsjeku u Čakovcu.

Izjava o izvornosti diplomskog rada

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je moj diplomski rad izvorni rezultat mogega rada te da se u izradi istog nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.
